

Lise Groesmeyer, Niklas Thode Jensen & P. S. Ramanujam (red.), *Videnskab, oplysning og historie i Dansk Ostindien. Udvalgte skrifter af Henning Munch Engelhart (1757–1791)* (København: Selskabet til Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 2020). 507 s.

Finn-Einar Eliassen, Universitetet i Sørøst-Norge

Henning Munch Engelhart var en av mange nordmenn som var aktive i koloniriket som er blitt kalt Det danske imperium. Han var født i en prestefamilie i Rendalen i Norge, og studerte også selv teologi i København. I tillegg har han sannsynligvis praktisert som astronom under professor Thomas Bugge i Rundetaarn. I årene 1783–85 var han skipsprest på kinafareren *Dronning Juliane Maria* og tilbrakte et halvt år i Malacca på returreisen fra Canton. To år etter hjemkomsten til København reiste Engelhart til den dansk-norske kolonien Tranquebar (i dag: Tharangambadi) i Sørøst-India, der han var «andenpræst» og fikk innrettet et astronomisk observatorium på toppen av tårnet i Zionskirken. Engelhart var også blant initiativtagerne til *Det Trankebarske Selskab*, som ikke var et «lærd» selskap, men opptatt av praktiske forhold som økonomi, utdanning og borgerrettigheter. Under oppholdet i Malacca i 1784–85 hadde Engelhart fattet interesse for Nicobarøyene, en øygruppe i Bengalbukta, som hadde vært gjenstand for flere mislykkede danske koloniseringsforsøk fra 1755 av. Dit ledet Engelhart en ny ekspedisjon for å kartlegge øyene og undersøke mulighetene for en varig kolonisering. Blant annet hadde han en teori om at det ikke var klimaet som hadde satt en stopper for de tidligere forsøkene. Midt under ekspedisjonen bukket han imidlertid selv under for sykdom og døde i april 1791, ennå ikke 35 år gammel.

Henning Munch Engelhart var en opplysningstidens *polyhistor*: teolog, astronom, lingvist, antropolog, topograf, kartograf, historiker og publisist. Hans vide interesser og aktiviteter avspeiles i denne kildeutgivelsen, som omfatter utdrag av hans dagbok fra reisen til Kina, en malayisk-dansk parlør (påbegynt i Malacca), fire tekster om Nicobarøyene (blant annet Engelharts reisejournal, som stopper

<https://doi.org/10.7557/4.6603>

Copyright: © 2022 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

en måned før hans død), to rapporter om observatoriet i Tranquebar, Engelhart tanker om «*Oplysnings Udbredelse blandt Indianerne*» (dvs. inderne), og endelig «*De Danske Ost-Indiske Etablissemeters Historie*» og en beretning om det kongelige guvernements arkiv i Tranquebar. De to sistnevnte er viktige fordi de inneholder opplysninger fra og om dokumenter som siden har gått tapt.

Den malayiske parløren består av en dansk kjøpmanns samtaler med sin egen og andres tjenere, med en lokal kjøpmann og den lokale fyrste, om skip, handel og handelsvarer, mat og drikke, helse og omgangsformer. Og Engelhart var ingen dårlig lingvist: Professor van der Putten ved Universitetet i Hamburg attesterer at gjengivelsene av det malayiske språk (med uttale) bare inneholder noen få og ubetydelige feil.

Engelhart antropologiske skrift om opplysningens utbredelse blant inderne viser hans menneske- og kultursyn, som er preget av aksept av lokale skikker og kritikk av europeernes behandling av «indianerne». Forfatteren er likevel ikke mer kulturrelativ enn at han foretar en rangordning av asiatiske folkeslag, med kineserne øverst og «Nicobarerne» nederst.

Engelhart astronomiske observasjoner i Tranquebar (gjengitt i tabellform) inngikk i et nettverk av observatorier drevet av teologer i Norge, Island og Grønland, organisert av Thomas Bugge.

Tekstsamlingen er utstyrt med en lengre liste med ordforklaringer, samt fortegnelser over personer og lokaliteter som er nevnt i tekstene, alle sentralt plassert foran i boken, som også inneholder en biografi over forfatteren, med vekt på hans familiebakgrunn, utdanning og koloniale prosjekter, og en innledning til hvert av de fem temaene som tekstene er gruppert i. Alt sammen er forbillig gjort av de kyndige utgiverne, to med dansk og en med indisk bakgrunn. Enkelte feil i den foreliggende publikasjonen må likevel påpekes. Mest uheldig er det at tidligere leder av håndskriftsamlingen ved Nasjonalbiblioteket i Oslo, Oddvar Vasstveits etternavn i en takksigelse i bokens forord kommer ut som «Vastveidt» (s. 7). Det virker også merkelig å se norske stedsnavn som Bragernes og Sandsvær i svensk form: «Bragernäs» (s. 51) og «Sandsvär» (s. 54). Som mange andre forkortelser er «gl» og «St» for (nederlandsk) gylden og styver forklart i fotnoter (n.167 og 169, s. 103), men ikke «Fl» (for florin, en annen betegnelse for gylden) på samme side.

De fleste av Engelhart prosjekter døde med ham. Nicobarene ble ikke rekolonisert, observatoriet i Zionskirkens tårn ble ikke gjenoppbygd, de astronomiske observasjoner ble ikke fortsatt og Det Trankebarske Selskab sluttet å fungere. Også Tranquebars dansk-norske historie gikk mot slutten; okkupert av britene under napoleonskrigene, ble kolonien gitt tilbake til Danmark i 1815, men etter en årrekke med tap ble den solgt til Storbritannia i 1845. Likevel har Engelhart mangfoldige interesser og aktiviteter interesse som eksempler på den «koloniale

opplysning» som fantes både i Karibia, på det amerikanske kontinentet og i det fjerne Østen. Henning Munch Engelhart selv er et eksempel på «den pastorale opplysning» som var typisk for Norden, hvor regimetro og lutheransk-ortodokse teologer var opplysningens kjernetropper. Det er i alle tilfeller prisverdig av Selskabet til Udgivelse av Kilder til Dansk Historie å ha sørget for at Engelharts ostindiske manuskripter har blitt tilgjengelig i denne fine utgaven.